Laslo Sekelj
JUGOSLAVIJA, STRUKTURA RAZPADANJA
Prikaz vzrokov za strukturno krizo jugoslovanske družbe
Rad, Beograd, 1990

Četrto avtorsko delo Lasla Sekelja se - kot pove že naslov - ukvarja s poskusom pojasnitve vzrokov razpadanja tistega, kar avtor samoumevno imenuje "jugoslovanska družba". Delo, ki obsega 288 strani, je razdeljeno na štiri tematske dele, in sicer: Teorija in praksa samoupravljanja, Zveza komunistov Jugoslavije ali o politični oligarhiji, Kriza ter četrti del, Kriza temeljnih vrednot: socializma in jugoslovanstva. Sklepni del pa se sprašuje o tem, ali sploh obstaja izhod iz obstoječe krize.

V prvem delu se avtor osredotoča tako na zgodovino kot tudi na koncept samoupravljanja. Zgodovino razdeli na obdobje do l. 1965 ter na obdobje po njem. Pri tem posebej poudari kritiko integralnega samoupravljanja, kot je bilo vpeljano v ZZD iz leta 1974. Ključne avtorjeve pojmovne figure iz tega dela so spodletelost reforme iz leta 1965, dualizem samoupravljanja ter diktature proletariata ter samo samoupravljanje kot vzrok krize. Eno pomembnejših posebnosti zgodovine samoupravljanja vidi avtor v "kontinuirani rasti življenjskega standarda vseh slojev prebivalstva" (13), ki pa ni bila predvsem notranji sistemski proizvod samoproduciranja in reproduciranja blaginje, temveč tudi zunanjih inputov. Denimo "nepovratne pomoči ZDA Jugoslaviji", kot ugotavlja avtor (16) pri relativizaciji tradicionalnega elementa "dobrega življenja" v samoupravljanju.

Drugi del se ukvarja z Zvezo komunistov Jugoslavije, ki jo avtor detektira kot boljševiško partijo, ki razpolaga s političnim monopolom odločanja na ravni države kot celote. Še več, gre za partijsko državo, iz katere izhaja - kot ugotavlja Sekelj - "nemožnost reformiranja". Vzrok te nemožnosti pa je v "spopadu dveh načel: samoupravljanja in diktature proletariata" (17), ki se kajpak medsebojno izključujeta. Gospodarska reforma iz leta 1965 se v tej optiki izkaže kot "politični odgovor na ekonomsko krizo" (18). Obdobje po letu 1965 v tem kontekstu zaznamuje "poraz managerjev", ki je še najbolj plastično upodobljen v "patronažni politiki izbire direktorjev s strani zunaj institucionalne in neformalne elite družbene moči" (25). Delegatski sistem pa je ob pomoči povzemanja Rusovih tez utemeljen kot "manipulativna participacija", kot nadomestek za sicer prepotrebno in zaželjeno "reprezentativno demokracijo" (49).

Poglavje o krizi skuša določiti vzroke zanjo. Kot logičen vzrok in posledico obenem avtor že na začetku razkriva "neanalitično in nekritično izenačevanje normativnega in realnega" (12). Potem sledi koncept modernizacije, skozi katerega Sekelj pokaže enega bistvenih vzrokov krize v Jugoslaviji. Iz modernizacijske paradigme pa svojo utemeljitev razširja na ekonomsko krizo, na krizo "sistemskih korenin", ter, nenazadnje, tudi na politično krizo, ki se s pojavom kosovskega vprašanja sprevrže v "krizo legitimitete".

Najbolj eksplicitna mesta so tista, kjer avtor na ravni "globalne družbe" nakazuje politični monopol, ki ima "funkcijo zagotavljanja oblasti po neformalnih kanalih" in je obenem "oblečena v formo institucionalnega" (86). Z drugimi besedami, kakorkoli obrnemo, ZD "funkcionira zunaj samoupravnega sistema" (87). Vzpostavljena je "olirgahična distribucija moči znotraj podjetja", in sicer kot rezultat dejstva, da "ob pomoči neštetih neformalnih kanalov odločanja vodstvo ZKJ kontrolira ekonomijo" (89). Najpogostejši neformalni kanali so: različne koordinacije, aktivi, članstvo direktorjev v

ZK... Še več: "Politična moč v Jugoslovanski družbi je bila vedno skoncentrirana v rokah t.i. "ožje partije", kot jo imenuje Sekelj. Samo "občasno so se menjali principi rekrutacije" v to "ožjo partijo" (108), pri čemer direktorji kot člani ZK najpogosteje delujejo kot "rekrutacijska osnova politikov" (110). Po vsem tem avtor sklene, da je jugoslovanska družba pravzprav "politična družba" (111).

Kriza jugoslovanske politične družbe izhaja tudi iz obstoja "totalitarnega režima" (133). Čeprav se kriza oz. vzroki zanjo delijo "na tri ravni", in sicer na modernizacijsko raven, na raven splošne krize socializma ter na raven neobstoja socialne integracije (136), gre v končni instanci vendarle za "politično krizo nelegitimne oblasti". Še več, "iz povsem političnih razlogov, se pravi zaradi ohranjanja političnega monopola, se generira tudi kriza modernizacije". Rezultat takega poteka dogodkov je "nemožnost materialne samoreprodukcije socialistične ekonomije" oz. to, da se "ekonomijo upravlja iz politike" (137), kar je "zadnja instanca" Sekeljeve argumentacije. Po drugi strani je te procese spremljal tudi poskus "odgovora" na nastala vprašanja in probleme. Avtor se posebej ukvarja z dvema modeloma nastajanja nacionalnih partij, s t.i. "srbskim" ter "slovenskim modelom" oblikovanja nacionalnih partij (215-231).

Presežek političnega na ravni globalnega sistema je imel za posledico, da se "nacija oblikuje predvsem kot politična kategorija" (145), nacionalizem v Jugoslaviji pa se ne pojavlja kot stranski, zunanji učinek, temveč kot "proizvod sistema" samega. Svoboda se pojavi kot "nacionalna svoboda" (146) oz. še bolj dodelano kot "nacionalna avtonomija" (163). Sekelj vidi dva osnovna generatorja politične krize v Jugoslaviji. To sta "boljševiško-kominternovska lastnost monopolistične stranke ter kontinuirano zavračanje vladajočega sloja, da se do konca izpeljejo procesi destalinizacije". Vsi drugi procesi, tudi pojavljanje nacionalizmov, so po avtorju "izpeljani iz tega osnovnega vzroka" (177).

V četrtem delu se avtor posebej ustavi ob dveh vprašanjih: ob socializmu, kajpak samoupravnem, in jugoslovanstvu. "Samoupravljanje", pravi, "je temeljna družbena vrednota, njegova osnovna funkcija pa je, da je tista bazična vrednota, na kateri se gradi socialna integracija. Funkcija sistemske integracije je primarna in ustavna vloga ZKJ. ZK je po l. 1974 morala nadomestiti jugoslovanstvo, ki je bilo opuščeno že l. 1968. Toda nobena država ne more obstati brez emotivne integrativne funkcije političnega mita, vezanega na politično skupnost" (235).

Sklep, ki se iz takšne postavitve problema kaže še v letu 1990, je: problem, "kako v Jugoslaviji iz konfederacije ustvariti moderno demokratično federacijo" (265). Kajti "resnična politična linija delitve v Jugoslaviji je tista med abstraktnim državljanom in nativcem..., med Jugoslovani in republikanci" (267).

Vprašanje, kako je analiza prišla do te točke, bi nas kajpak odpeljalo predaleč. Vendar bom poskušal vsaj skicirati neko morebitno "distančno ravnanje" in tretiranje "jugoslovanskega kompleksa", in s tem morebiti tudi meje danega sociološkega prijema "jugoslovanske krize". V grobem gre za dve točki. Prva je vsebovana v tipično sociološkem postavljanju problema in diskurzu, ki se tako ali drugače plete okrog kategorij "družba"/"družbenost" in ki začne v trenutku, ko si tega brezpogojnega pogoja ne more zagotoviti, delovati znotraj nepredvidljivih posledic. Druga pa v tem, da v sociološki paradigmi (podobno velja tako za paradigmi political science ter politicl philosophy) pojem političnega, ki je tudi v tem Sekeljevem delu povsem nepojasnjenega, celo zdravorazumskega izvora, lahko funkcionira le kot "del družbenega" (denimo kot "njegov-pod-sistem), kot "podrejeno" tistemu družbenemu ali pa kot zunanji-ne-del oz.

kot nekaj, kar mišljenje družbenega lahko dojame le kot "nadrejeno" in per definitionem "analitično nelegitimno" temu istemu družbenemu.

Problem Jugoslavije je bil in ostal v tem, da nikoli ni bila in da je nikoli ni bilo moč narediti za "družbo". Z drugimi besedami, tudi konstrukt "jugoslovanske družbe" je lahko bil le umeten in je shajal le kot bolj ali manj (ne)uspešna krparija, prodvsem na ravni različnih "političnih" (pravzaprav tako ali drugače revolucionarno/totalitarnih) projektov. Poskus zapopadka takšnega "reda realitete" s sociološkimi prijemi, se pravi z aparaturo, ki je a priori prisiljena v ravnanje s pozicij konstrukta družbe (t.i. "jugoslovanske družbe"), ki se brez tako ali drugače oblikovanega pojma družbe ne more premakniti z nulte analitične točke, se lahko izkaže le še kot povsem ideološki prijem, ki je celo komplementaren praktičnim prijemom "zgodovinskih ustvarjanj" t.i. jugoslovanske družbe.

Sociološka paradigma, ki meri na analitični objekt, imenovan "družba", in ki ji je - med drugim - kot pojasnjevalen motor nujno potrebna kategorija "družbene integracije", na primeru Jugoslavije, kjer konstrukt družbe in družbenosti ne deluje, preprosto odpove. Prvič zato, ker lahko notranje integrativne funkcije tega "sistema družbenosti" najdemo zgolj na ravni "reprezentirane integrativnosti", ki je torej v Jugoslaviji zunanje narave (združitev majhnih v strahu pred velikimi), in drugič, prav ta "reprezentatirana integrativnost", ki jo v zadnji Jugoslaviji predstavlja ZKJ, sploh ni politična funkcija. Celo nasprotno, je par excellence protipolitične, se pravi revolucionarne in totalitarne narave. V tem smislu raba pojmov integracija in politično, ki sta nataknjena na družbeno substanco sociološkega prijema, pokaže vse znake nezadostnosti. Kolikor toliko ortodoksen sociološki prijem tistega, kar se imenuje "kriza Jugoslavije", kjer je - rečeno v nekem drugem jeziku - "zunanjost najbolj notranji del sistema", prej ali slej ostane na suhem. Mesto simptoma, kjer se v koncentrirani obliki pojavi manko sociološkega prijema, ki gradi na družbenosti, je odsotnost vojaškega pobočja, ki sploh nima pomembnejšega mesta. Pa ne iz zunanjih, temveč predvsem iz metodoloških razlogov.

Vse to kajpak sploh ne pomeni, da knjiga Lasla Sekelja ni vredna naše pozornosti oz. branja. Ravno nasprotno. Če odmislimo zelo korektno opravljeno in bogato opremljeno analitično delo, potem je prav manko, na katerega sem skušal opozoriti, sestavni del produktivnosti Sekeljevega dela.

Tonči Kuzmanić